

documented facts and simultaneous use of system and complex approaches has made it possible to restore the functioning of the Carpathian area of the OUN in 1945-1954.

Keywords: theoretical and methodological grounds, Ukrainian Liberation Movement, principles, approaches.

УДК 94(477):314.151.3-054.72“1940/1960”

Н.М. Касьянова

ЯКІСНИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ СКЛАД ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР В 40-60-ті РОКИ

Стаття присвячена дослідженню якісного та кількісного складу переселенців в УРСР в 40–60-ті рр. ХХ ст. Для аналізу поряд з кількісними показниками обрано чинники, що є визначальними у характеристиці переселенців, а саме: статеві-вікова структура, рівень освіченості та соціально-професійний склад, національність. Автор дійшов висновку, що політика переселення сприяла поглибленню диспропорції статей та постарінню населення в місцях виходу. З'ясовано взаємозв'язок між рівнем освіченості переселенців та місцями, в які вони мігрували. Також автором зроблено висновок про застосування політики переселення з метою денационалізації суспільства.

Ключові слова: політика переселення, кількісний склад, соціально-демографічні чинники, робоча сила, стать, вік, освіта, професійні якості.

Взаємозв'язок і взаємодія між населенням і державою – це процес історичний. Він змінюється і ускладнюється протягом усього розвитку людства. Населення одночасно виступає як споживач і як виробник матеріальних благ і послуг. Тому завдання держави насамперед полягає у забезпеченні потреб суспільства. Радянська держава, на жаль, на перше місце ставила розвиток виробництва, а не підняття життєвого рівня населення. З метою побудови наддержави використовувались адміністративні важелі при плануванні розвитку і розміщення виробництва та окремих галузей народного господарства. Чисельність наявних трудових ресурсів, джерела їх поповнення, а також якісна характеристика були покладені в основу переселенської політики, яка здійснювалась в 1940–60-ті рр. в УРСР. Метою статті є дослідження її впливу на зміни в кількісному та якісному складі населення республіки, а також впливу на соціально-демографічні процеси у суспільстві.

Радянська історіографія, згідно з ідеологічними традиціями, висвітлювала переселенський процес як вдалу цілеспрямовану політику уряду. Зазвичай переселення пов'язувалось дослідниками із необхідністю раціонального територіально-галузевого перерозподілу трудових ресурсів, обумовленого економічним розвитком суспільства [7; 18]. Питання якісного та кількісного складу переселенців відходили на другий план й цікавили у переважній більшості економістів [7] та демографів [3; 13] в контексті соціально-демографічних наслідків переселень. Доба незалежності України відзначилась новим поглядом на політику переселення. Разом з економічним обґрунтуванням переселень дослідники відзначають політичні мотиви, як-то формування соціальної бази підтримки політики союзного центру на місцях [10; 12], аналізують зміни в якісному складі населення окремих регіонів республіки [8; 1].

Джерельну базу дослідження становлять архівні справи, що зберігаються на полицях у фондах ЦДАГОУ, Державних архівах Вінницької та Одеської області, а також дані загальносоюзного перепису населення 1959 р. [2].

З стовідсотковою точністю визначити кількісні показники переселень не є можливим. В перші роки радянської влади існувала переселенська статистика, що базувалася на реєстрації переселенців в головних пунктах їх прямування. В період індустріалізації країни, коли міграція сільського населення в міста та райони нового освоєння природних ресурсів набула широких розмірів, замість реєстрації переселенців була запроваджена звітність райвиконкомів про кількість переселенців та звітність про їх прибуття та працевлаштування [11, с. 122]. І перший, і другий метод мали багато недоліків. Не всі переселенці, зареєстровані під час відправлення ешелонів прибували до місць вселення, а прибулі – не завжди працевлаштовувались. Отже така статистика не була достовірною.

Не надають інформацію по міграції населення й переписи 1939 і 1959 рр. Пояснюється це тим, що економісти-статистики в той час вважали, що переміщення населення по теренах країни найчастіше відбувається в плановому порядку. Проте аналіз статистичних даних свідчить, що удільна вага тих, хто переміщувався неорганізовано в загальній чисельності мігруючого населення значна [6, с. 13]. Отже, питань стосовно міграції населення в переписах не було, а тому виділити частку організовано переселених чи самовільних мігрантів у загальному прирості населення за даними переписів неможливо. Однак, можна визначити демографічні зміни – наскільки збільшилась або зменшилась внаслідок міграції чисельність населення в тій чи іншій місцевості, тобто якою мірою вибуття переважало над прибуттям і навпаки. Територіальні зміни у чисельності населення диференціювались, оскільки загальний для республіки механічний приріст населення розподілявся між областями нерівномірно. Від'ємне сальдо міграції склалось за 1950–1960-ті рр. практично у всіх областях Південно-Західного економічного району, а також у Сумській, Полтавській та Ворошиловградській областях Донецько-Придніпровського економічного району. Воно є найбільш характерним для областей з профілюючим сільськогосподарським виробництвом. Додатне сальдо міграції мали високоіндустріалізовані області Донецько-Придніпровського економічного району, куди крім індивідуальних переміщень, протягом перших післявоєнних років прибувала робоча сила за організованим набором, та Південного, в який планово переселялись сім'ї. Максимальними показниками зменшення населення характеризуються області з переважаючим сільськогосподарським профілем: Вінницька, Житомирська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська [7, с. 15–16].

Міграційні потоки, як бачимо, формувались на найменш урбанізованій території УРСР і спрямовувались в індустріальні райони, де бурхливо розвивалась промисловість і значно розширювались старі та будувались нові міста. Внаслідок міграцій міське населення протягом цього періоду збільшилось у всіх областях республіки. Оскільки фактично зріст чисельності міського населення відбувався переважно за рахунок заміщення його сільським, з кожним роком все більша кількість сільських мешканців долучалась до культурних цінностей, носіями яких було місто. Стиралися побутові та культурні відмінності умов життя міського та сільського населення.

Обсяги та темпи переселень вражаючі. Згідно державним планам з «регіонів донорів» до «регіонів реципієнтів» необхідно було спрямувати: у 1949 р. 15000 родин переселенців [14, арк. 19], у 1950 р. – 52500 [15, арк. 17], в 1951 р. – 25000 родин [16, арк. 241]. Цифри, що наводяться автором є узагальнюючими, оскільки плани переселення неодноразово змінювались і на сторінках архівних справ можна знайти різні дані. Однак, незважаючи на це, навіть така уривчаста інформація надає досліднику можливість зробити висновки про заплановані та реальні обсяги переселень.

Згідно зазначених планів переселення для кожної області, відповідно від її можливостей надати або прийняти переселенців, розраховувалась можлива кількість переселенців. Для областей виходу, оскільки в переважній більшості вони були

аграрними, визначальним критерієм було навантаження посівними площами на одного працездатного. Інтенсивність виїздів сільського населення зумовлювалась недозавантаженістю його в сільському господарстві. Отже, найбільші переселенські потоки формувалися в областях з переважанням сільськогосподарського виробництва та з відносно високою густотою населення. Максимальний рівень переселень згідно з планами на 1949–1951 рр. спостерігався в Волинській (7200 осіб), Львівській (6000), Ровенській (8930), Тернопільській (12940), Чернівецькій (9350) областях. Однак заплановані обсяги переселень зазвичай залишались нереалізованими. Наприклад, якщо у 1949 р. планом було встановлено переселити 2500 родин з Ровенської області, то на практиці переселили лише 39. У цьому ж році було заплановано переселити з Житомирської області 550 родин, а переселено 150 [14, арк. 60]. Про загальні обсяги недовиконань свідчать узагальнюючі дані. Так, план переселення на 1949 р. – 15000 родин, переселено ж реально 2114 [14, арк. 60]. План на 1950 р. – 52500 родин, переселено 19638 [15, арк. 17]. План 1951 р. – 25000, переселено 17634 [16, арк. 241]. Отже, незважаючи на державне значення, процес переселення не знайшов належного відгуку серед радянських громадян.

Так само не виконувались і плани вселення. Логічним поясненням цьому є взаємозв'язок між вибулим і прибулим населенням. Якщо не виконується план переселення, це ставить під загрозу виконання плану вселення. Але поряд з цим, не менш важливу роль відігравав і головний критерій, що застосовувався при розробці планів вселення. Ним виступала не можливість області прийняти та розмістити належним чином переселенців, а її потреба у робочих руках. Ігнорування важливості матеріально-побутових умов на місцях вселення сприяло формуванню значних зворотних потоків. Більш того, співставлення даних про загальні обсяги вибулих та вселених по роках, відкриває негативні тенденції в переселенському русі, як-то не прибуття переселенців до місць вселення. Для прикладу, загальна кількість родин переселенців, що вибули у 1949 р. з областей виходу – 2114, однак кількість прибулих родин до місць вселення – 915 [14, арк. 60, 61]. Така ж тенденція спостерігається й надалі. На думку автора це можна пояснити декількома моментами. По-перше, існував контингент переселенців, які прагнули використати переселенський процес в особистих корисних цілях. Родини оформлювали відповідні документи, отримували переселенські пільги і під час переїздів просто відставали від ешелонів. Частина їх зникла у невідомому напрямку, частина ж поверталась в місця виходу. По-друге, умови в яких здійснювались переїзди були важкими, не завжди витримувались санітарні норми тощо. Тому невиключними були природні втрати населення. По-третє, відіграють роль й недоліки статистики, про які йшла мова вище.

Таким чином, заплановані обсяги переселень зазвичай були недосяжними, проте навіть у такому вигляді вони набули значних масштабів та торкнулись усіх областей, міст та сіл Української РСР.

Переселення, оскільки вони виходили за межі областей, помітно змінювали чисельний склад населення територій виходу і входу. Проте значення змін в населенні тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці, що зумовлені переселеннями, полягає не стільки в їх розмірах, скільки в зрушеннях, внесених ними у соціально-демографічну структуру населення. Такі зрушення, як позитивні, так і негативні, безумовно, залежать від якісних характеристик переселенців. Насамперед до таких належать: стать, вік, освіта, зайняття, заробітна платня тощо. Всі ці ознаки зумовлюються суспільним життям людей і залежать від соціальних і демографічних явищ.

Оскільки в системі організованих міграцій переселенці розглядались в першу чергу як трудові ресурси, то саме переселення осіб активного працездатного віку

заохочувалось державними переселенськими органами. Щодо статевого складу мігрантів і всього населення, то серед перших переважали чоловіки, а серед других – особи жіночої статі. Показники співвідношення між кількістю переселених у 1940–1960-х рр. чоловіків і жінок свідчать, що для міст рівновага між статями була порушена за рахунок чисельності переваги чоловіків, для села – жінок. У сукупності механічно вибулих за всіма формами міграції і в селах, і в містах домінували чоловіки. До того ж в містах чоловіки домінували ще більше. Підвищена інтенсивність руху чоловіків сприяла поглибленню утвореної ще в роки Другої світової війни диспропорції статей. До того ж висока міграційна мобільність чоловіків безумовно знижувала їх трудову активність і, що важливо з погляду відтворення населення, зменшувалась можливість заміжжя сільських жінок.

Отже, вирішення за допомогою наявних форм і методів територіального перерозподілу трудових ресурсів державних господарчих питань зазвичай не враховувало особливості демографічної ситуації в окремих районах взагалі і особливості статево-вікової структури їх населення зокрема та призводило до несприятливого співвідношення між чисельністю чоловіків та жінок. Особливо гостро це відчувалося у селах. Чисельна перевага жінок у деяких місцевостях була не єдиним мінусом переселенської політики. Поряд з диспропорцією статей спостерігався й процес постаріння населення в місцях виходу. Якщо в містах ці негативні зміни у складі населення обумовлювались зниженням народжуваності та наслідками війни, то в селах вони були викликані окрім цих причин, значною міграцією із села в місто [9, с. 3].

Як наслідок, ще одним демографічним результатом, пов'язаним з переселенською політикою, стало зменшення чисельності сільського населення. Екстремальні розміри механічного зменшення населення пов'язувались з тими областями, де було найбільше механічне зменшення загальної чисельності населення (Вінницька, Житомирська, Хмельницька).

З погляду міграції науковий інтерес становить національний склад переселенців як свідчення про існуючі міграційні зв'язки між окремими націями і міграційну мобільність населення УРСР та інших республік Радянського Союзу. Контингенти планово переселених і мігруючих за всіма формами переміщення складались із злиття багатьох національностей радянської країни. Зокрема, в етнічному складі організовано переселених більшість становили сім'ї у подружніх парах яких поєднувались українці, як домінуюча для республіки національність, з іншими національностями і народностями СРСР. Змішані шлюби створювали умови для асиміляції і «перемішування» національного складу мігрантів, посилювали процеси інтернаціоналізації та взаємозбагачення культур. Таке переміщення кадрів розглядалось як позитивне, як вияв інтернаціонального характеру й подолання регіонального патріотизму, а головне відповідало імперській меті – денаціоналізації суспільства. Таким чином, формувалась робоча сила та фахівці без національності.

Поряд з цим, міграція населення призвела до розселення росіян у всіх національних союзних республіках, зокрема в УРСР (особливо в містах). Прямим наслідком цих переселенських процесів треба вважати інтенсивну природню асиміляцію. Один з показників її – швидке збільшення частки осіб, які вважали рідною мову не своєї національності [10, с. 39]. Таким чином, переселенська політика стала одним з факторів, який визначав перебіг етнічних процесів. Правомірно казати не лише про зближення народів, але й про початок процесу масового злиття їх в більш широкі, ніж нації, етнічні спільноти.

Яскравим прикладом переселень з політичних міркувань є спрямування робітників на захід УРСР. Якщо на південь та схід хвилі переселень організовувались задля забезпечення підприємств та колгоспів регіонів робочою силою, то у західні області –

переважно задля забезпечення демографічної нівеляції [12, с. 52]. Місцеве населення західних областей не відзначалось особливою підтримкою радянського режиму, що спонукало владу заохочувати масові переселення російського елемента на терени галицьких і волинських областей республіки.

Серед показників, що належать до якісних характеристик переселенців, є їх загально-освітня підготовка. Від неї значною мірою залежали культурний та інтелектуальний рівень переселенців, формування їхнього ставлення до умов життя, особливо матеріально-побутового забезпечення та праці, і, як наслідок, визрівання рішення переселитися.

При здійсненні дослідження виявлена різниця в якості показників за рівнем освіти між сільськими та міськими переселенцями. У містах порівняно із селами були більш високі вимоги не лише до загальноосвітньої, а й кваліфікаційної підготовки. І якщо у початковий відбудовчий період головним джерелом оргнабору робітників було сільське населення, то після 1953 р. оргнабір за рахунок некваліфікованої сільської робітничої сили вже не відповідав потребам розвитку народного господарства. Велике будівництво, розвиток промислового виробництва, застосування нової техніки в таких трудомістких галузях, як вугільна, металургійна промисловість, потребували більш кваліфікованої робочої сили, яка забезпечувалась, головним чином, за рахунок міського населення [18, с. 92].

Невиключними були й протилежні ситуації, коли переселенці із міст у села не відповідали потребам народного господарства, були відірваними від землі та відмовлялися на ній працювати [17, арк. 62]. Скоріш за все наявність таких прорахунків під час здійснення переселення можна пояснити бажанням місцевих переселенських органів у будь-який спосіб виконати поставленні урядом плани переселення, адже незважаючи на добровільність процесу стовідсоткове їх виконання було бажаним та пріоритетним. Нерідко службовці та місцеві інспектори з переселення вдавалися до хитрощів або навіть застосування адміністративного тиску, що безумовно впливало на якісний склад переселенців.

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР уповноважені переселенських структур повинні були дуже ретельно підходити до відбору сімей на переселення з метою виключення випадкових осіб, тих що бажать отримати від держави якісь грошові суми та пільги, а потім повернутися на попереднє місце. Не можна було допускати до переселення осіб, що раніше переселялися, які опинилися на тій чи іншій території з невідомих причин. Якщо мова йшла про сільськогосподарські переселення, то заборонялось залучати до переселення родини, у складі яких було менше двох працездатних, осіб не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом – вчителів, медичних працівників, робітників промислових підприємств тощо [4, арк. 3]. До промислових регіонів за організованими наборами не варто було спрямовувати людей похилого віку, обтяжених сімейними турботами, кволих тощо [5, арк. 33]. Однак задля виконання плану ці критерії неодноразово ігнорувались.

Таким чином, протягом 1940–60-х рр. відбувся значний територіальний перерозподіл населення, що був тісно пов'язаний з процесами урбанізації, із загальним розвитком народного господарства. Міграції нівелювали різницю в демографічних процесах між містом і селом, змінили соціально-професійну структуру населення міст і сіл. Задля дослідження цих змін автором було обрано поряд з кількісними показниками такі найважливіші якісні чинники, як статево-вікова структура переселенців, рівень їх освіченості та національний склад. Як можна констатувати з їх короткого розгляду, найважливіше значення з цього погляду мали зміни в статево-віковій структурі, оскільки вони переважно стосувалися осіб найбільш активного працездатного віку, виробнича діяльність яких пов'язувалась з потребами

механізованого сільськогосподарського та промислового виробництва. Однак, розробка та здійснення державних заходів, спрямованих на вдосконалення організації перерозподілу робочої сили, потребували глибокого економічного аналізу планового перерозподілу кадрів, умов їх життя, закріплення в місцях входу, статеві-вікової та професійної структури тощо. Між тим, ці аспекти переселенської політики не завжди враховувались державними переселенськими органами, що призводило до значних зворотних міграційних потоків та негативних демографічних процесів у містах та селах, як-то диспропорція статей, постаріння та зменшення чисельності населення у селах, природня асиміляція тощо. Ігнорування радянською системою законів природнього розвитку сприяло втраті окремими регіонами своїх історичних особливостей. Вивчення радянського досвіду є вкрай необхідним для збереження рівноваги у сучасному українському суспільстві, оскільки в умовах загострення політичних, соціальних та економічних проблем виважена демографічна політика є запорукою стабільного розвитку української держави.

Список використаної літератури

1. Алфьоров М. А. Міграційні процеси та їх вплив на соціально-економічний розвиток Донбасу (1939–1959 рр.) : моногр. / М. А. Алфьоров. – Донецьк : Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2008. – 192 с. ; Alforov M. A. Migrantsiini protsesy ta yikh vplyv na sotsialno-ekonomichni rozvytok Donbasu (1939–1959 rr.) : monohr. / M. A. Alforov. – Donetsk : Ukrainskiyi kulturolohichniy tsentr, Donetske viddilennia NTSh, 2008. – 192 s.
2. Всесоюзная перепись населения 1959 г. [Электронный ресурс] // Демоскоп Weekly. — Режим доступа : <http://demoscope.ru/weekly/ssp/census.php?cy=3> ; Vsesoyuznaya perepis naseleniya 1959 g. [Elektronnyy resurs] // Demoskop Weekly. — Rezhim dostupa : <http://demoscope.ru/weekly/ssp/census.php?cy=3>
3. Демографическое развитие УССР (1959–1979 гг.) / ред. кол. : отв. ред. В. С. Жученко и др. – Киев : Наукова думка, 1977. – 221 с. ; Demograficheskoe razvitie USSR (1959–1979 gg.) / red. kol. : otv. red. V. S. Zhuchenko i dr. – Kiev : Naukova dumka, 1977. – 221 s.
4. Держ. архів Вінниц. обл., ф. Р 2700, оп. 7, спр. 208, арк. 3; Derzh. arkhiv Vinnyts. obl., f. R 2700, op. 7, spr. 208, ark. 3
5. Держ. архів Одеськ. обл., ф. Р 4917, оп. 1, спр. 2, арк. 33; Derzh. arkhiv Odesk. obl., f. R 4917, op. 1, spr. 2, ark. 33
6. Долгушевский Ф. Г. Актуальные вопросы исследования миграции / Ф. Г. Долгушевский // Проблемы миграции населения и трудовых ресурсов : сб. ст. / гол. ред. Д. И. Валентей. – Москва : Статистика, 1970. – С. 12–16 ; Dolgushevskiy F. G. Aktualnye voprosy issledovaniya migratsii / F. G. Dolgushevskiy // Problemy migratsii naseleniya i trudovykh resursov : sb. st. / gol. red. D. I. Valentey. – Moskva : Statistika, 1970. – S. 12–16.
7. Загробська А. Ф. Організовані переселення в системі міграцій населення УРСР / А. Ф. Загробська. – Київ : Наукова думка, 1974. – 112 с. ; Zahrobska A. F. Orhanizovani pereselennia v systemi mihratsii naselennia URSR / A. F. Zahrobska. – Kyiv : Naukova dumka, 1974. – 112 s.
8. Ніколаєць Ю. О. Поселенська структура населення Донбасу (етнополітичний аспект динаміки) : моногр. / Ю. О. Ніколаєць. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 187 с. ; Nikolaiets Yu. O. Poselenska struktura naselennia Donbasu (etnopolitychniy aspekt dynamiky) : monohr. / Yu. O. Nikolaiets. – Kyiv : IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012. – 187 s.
9. Пасхавер И. С. Демографическая политика и распределение трудовых ресурсов села / И. С. Пасхавер // Проблемы повышения эффективности использования трудовых

ресурсов в сельском хозяйстве УССР. – Полтава, 1972. – С. 3–9 ; Paskhaver I. S. Demograficheskaya politika i raspredelenie trudovykh resursov sela / I. S. Paskhaver // Problemy povysheniya effektivnosti ispolzovaniya trudovykh resursov v selskom khozyaystve USSR. – Poltava, 1972. – S. 3–9.

10. Переведенцев В. И. Миграция и некоторые социальные процессы в СССР / В. И. Переведенцев // Проблемы миграции населения и трудовых ресурсов : сб. ст. / гол. ред. Д. И. Валентей. – Москва : Статистика, 1970. – С. 34–40 ; Perevedentsev V. I. Migratsiya i nekotorye sotsialnye protsessy v SSSR / V. I. Perevedentsev // Problemy migratsii naseleniya i trudovykh resursov: sb. st. / gol. red. D. I. Valentey. – Moskva : Statistika, 1970. – S. 34–40.

11. Подьячих П. Г. Состояние статистики миграции населения в СССР и меры по ее улучшению / П. Г. Подьячих // Проблемы миграции населения и трудовых ресурсов : сб. ст. / гол. ред. Д. И. Валентей. – Москва : Статистика, 1970. – С. 122–128 ; Podyachikh P. G. Sostoyanie statistiki migratsii naseleniya v SSSR i mery po ee uluchsheniyu / P. G. Podyachikh // Problemy migratsii naseleniya i trudovykh resursov : sb. st. / gol. red. D. I. Valentey. – Moskva : Statistika, 1970. – S. 122–128.

12. Терлюк І. Росіяни західних областей України (1944–1966 рр.) / І. Терлюк. – Львів : Центр Європи, 1997. – 176 с. ; Terliuk I. Rosiiany zakhidnykh oblastei Ukrainy (1944–1966 rr.) / I. Terliuk. – Lviv : Tsentr Yevropy, 1997. – 176 s.

13. Урланис Б. Ц. Проблемы динамики населения СССР / Б. Ц. Урланис. – Москва : Наука, 1974. – 335 с. ; Urlanis B. Ts. Problemy dinamiki naseleniya SSSR / B. Ts. Urlanis. – Moskva : Nauka, 1974. – 335 s.

14. ЦДАГОУ, ф.1, оп. 23, спр. 5726, 174 арк.; TsDAHOУ, f.1, op. 23, spr. 5726, 174 ark.

15. ЦДАГОУ, ф.1, оп. 30, спр. 2170, 47 арк.; TsDAHOУ, f.1, op. 30, spr. 2170, 47 ark.

16. ЦДАГОУ., ф. 1, оп. 30, спр. 2533, 271 арк.; TsDAHOУ., f. 1, op. 30, spr. 2533, 271 ark.

17. ЦДАГОУ., ф. 1, оп. 30, спр. 2962, 157 арк.; TsDAHOУ., f. 1, op. 30, spr. 2962, 157 ark.

18. Янковская Е. А. Перераспределение трудовых ресурсов / Е. А. Янковская. – Киев : Наукова думка, 1978. – 132 с. ; Yankovskaya Ye. A. Pereraspredelenie trudovykh resursov / Ye. A. Yankovskaya. – Kiev : Naukova dumka, 1978. – 132 s.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2016 р.

N. Kasyanova

QUALITATIVE AND QUANTITATIVE COMPOSITION OF IMMIGRANTS IN UKRAINIAN SSR IN 40-60-S.

This article is devoted to the analyze of the qualitative and quantitative features of immigrants in the USSR in the 40-60's, as they are important for immigrants' characteristics. The author has investigated such quality characteristics as gender and age structure, education level, professional skills, working experience, wage of the immigrants and nationality. These data with an estimate of migrations make it possible to examine the migration contingent and provide a complete picture of the migration process in the 40-60-ies of XX century. During the research, the author tried to use such integral parts of the scientific method as an objective and systematic analysis, synthesis, method of deduction. The conclusion about the lack of organization and consideration of possible social and demographic consequences has been made. By that time it had done the following changes in the demographic situation. It means the deep differences between the genders, which has manifested in the numerical superiority of women over men, particularly in rural areas. Along with gender imbalance the process of aging population was also been observed, especially in

output, as settlers were primarily considered by the state as real and potential workforce, so the majority of young people were enrolled. Also, the author has concluded that the using of migration policy was done with the purpose of denationalization the society as the idea was to educate the soviet citizens and professionals without nationality. It was found the correlation between the level of education of migrants and the places to which they were migrated.

Keywords: *migration policy, quantitative composition, socio-demographic factors, workforce, gender, age, education, professional quality.*

УДК 159.922.4-057.56(477.86)«20»

О.Ю. Кичак

КУЛЬТУРНЕ ПОМІЖ-СВІТТЯ ЗАКАРПАТСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Стаття присвячена т.зв. «розриву душі» сучасного закарпатця в умовах тривалої трудової міграції, що стала для більшості нормою життя. Акцент робиться на тому, чи знекорінюється заробітчанин культурно і духовно. Також автор пробує всебічно проаналізувати соціально-психологічні та особистісні проблеми, які виникають в україномовних трудових мігрантів в умовах чужого мовного і соціокультурного середовища. Особлива увага приділена прослідкуванню, як змінюються під впливом чужої культури настрої та ціннісні орієнтації трудових мігрантів, які душевні конфлікти у них викликає заробітчання на чужині.

Ключові слова: *культура, духовність, культурне та духовне знекорінення, трудова міграція, закарпатці, чужина, початок ХХІ ст.*

Настрої, ціннісні орієнтації, душевні конфлікти мільйонів українських трудових мігрантів являють собою безцінне поле дослідження для сучасників. Сьогодні ніби ставить жорстокий експеримент, даючи можливість аналізу процесів соціокультурного та психічного життя великої маси людей, що в умовах трудової міграції перемістилися з усіма своїми культурними, генетичними та набутими властивостями, сформованими в одному середовищі, в зовсім інше середовище. Це багатющий матеріал для комплексних етнологічних, а точніше культурно-антропологічних, досліджень. Для нас очевидно, що проблему трудової міграції потрібно переносити зі сфери соціально-економічних відносин у сферу громадського, культурного, індивідуального життя.

При уважному розгляді великої кількості монографій і статей про «четверту хвилю» трудової міграції українців, які вийшли в 1990–2000-ні роки, кидається в очі переважання робіт, в яких досліджується соціально-економічні передумови та наслідки цього процесу. Натомість культурно-побутовим процесам у заробітчанському середовищі приділяється набагато менше уваги. Що ж стосується культурного поміж-свіття, або т.зв. «розриву душі» сучасних трудових мігрантів, то він, як і раніше займає у мігрантських дослідженнях абсолютно маргінальне становище, а в сукупності, як цілісне явище, досі вивчене дуже слабо. Досить сказати, що на даний час немає ні комплексних наукових досліджень, присвячених вказаній проблематиці в умовах заробітчання українців загалом, ні таких студій, які би базувалися на закарпатському досвіді окресленої теми. Тому поки що ми можемо говорити тільки про ряд окремих публікацій соціологічно-антропологічного, культурознавчого та психологічного змісту останніх років, які певним чином торкаються окресленої нами проблеми.